

TENTATIVE BRITANICE DE ASOCIERE A UNIUNII SOVIETICE LA GARANȚIILE ANGLO-FRANCEZE ACORDATE ROMÂNIEI ȘI POLONIEI

Denis FABIAN

Catedra Istorie Universală

In the inter-war period, a special place was held by the problem of the European security. In this case there were started negotiations about this problem between the great powers: Great Britain, France and the Soviet Union. A special role in those consultations was played by Great Britain, in addition, Romania was implicated too in those discussions. In this study, we are trying to show the action, which was taken by Great Britain and Romania in creating a new system of collective security.

În cadrul relațiilor internaționale din perioada interbelică, un deosebit interes științific îl prezintă tentativele de creare a unui sistem de securitate colectivă prin asocierea Uniunii Sovietice la garanțiile anglo-franceze acordate României și Poloniei. Aceste încercări s-au concretizat prin negocierile anglo-franco-sovietice din vara anului 1939, culminând cu tratativele militare tripartite de la Moscova din august 1939. Chestiunea respectivelor negocieri este destul de controversată, în istoriografie existând mai multe puncte de vedere. Istoriografia occidentală consideră că britanicii și francezii au fost puși în situația de a căuta o alianță cu sovieticii, alianță pe care ei nu o doreau și nici nu se așteptau să o primească [1]. Din aceste considerente, negocierile purtate cu Rusia au fost dintre cele mai incompetente [2], iar demersurile britanice pe lângă URSS au fost lente și șovăitoare [3]. De asemenea, guvernul sovietic a fost tot timpul hotărât să ajungă la o înțelegere cu Germania și a negociat cu Marea Britanie și Franța doar pentru a provoca o propunere germană. În acest sens, ei au tergiversat negocierile cu puterile occidentale astfel încât să provoace o ofertă atractivă din partea lui Hitler, la momentul decisiv [4]. Elisabeth Barker consideră însă că tratativele au eșuat din cauza Poloniei și României [5]. Poziția românească este justificată de istoricul american Paul Quinlan, care afirmă că românii se temeau că dacă vor permite trupelor rusești să intre în țară, ei „vor lua înapoi Basarabia” [6]. Istoriografia sovietică consideră că Anglia nu dorea să creeze un sistem de securitate colectivă în care să fie inclusă și URSS [7], cursul politicii britanice fiind de a provoca un război între URSS și Germania [8]. Iar tratativele au eșuat din cauza puterilor occidentale [9] și mai ales din cauza poziției duplicitare a Marii Britanii, o vină mai mică având-o Franța, Polonia și România [10]. A.Iazikova consideră că guvernul polonez și român au făcut tot posibilul ca tratativele tripartite să sufere eșec [11]. Falimentul acestor negocieri a dus la schimbarea direcției politicii Kremlinului și la semnarea pactului Molotov-Ribbentrop cu importante consecințe pentru poporul român, resimțite și în prezent. Din aceste considerente, este important de observat locul și rolul pe care l-a avut în cadrul acestor evenimente din primăvara și vara lui 1939 atât România, cât și Marea Britanie, inițiatorii negocierilor tripartite.

În condițiile unui pericol tot mai mare al penetrației germane în România, Anglia și Franța, după îndelungi tratative diplomatice, acordau la 13 aprilie 1939 garanții politice României. Pentru a complementa sistemul de securitate europeană prin asocierea Uniunii Sovietice la garanții, ministrul de externe britanic, Edward Halifax îl întreba pe ambasadorul sovietic la Londra, Ivan Maiski, sub ce formă URSS putea ajuta România. Maiski a răspuns că Moscova nu era indiferentă față de soarta României, dar dorea să cunoască mai întâi cum putea concret guvernul britanic să ajute România. La această întrebare Halifax a evitat să răspundă [12] continuând să se intereseze de poziția sovietică. În acest sens, lordul Halifax i-a dat instrucțiuni ambasadorului britanic în Uniunea Sovietică, W.Seeds, să-l întrebe pe ministrul de externe, Maksim Litvinov, dacă guvernul sovietic putea face o declarație publică din propria sa inițiativă privitoare la situația internațională. În această comunicare guvernul sovietic urma să arate că „în cazul unui act de agresiune împotriva oricărui vecin european al Uniunii Sovietice, la care țara interesată ar rezista, ajutorul guvernului sovietic va fi disponibil, dacă va fi dorit, și va fi acordat în modul care va fi găsit cel mai convenabil” [13]. Este interesant, în această propunere britanică, faptul că în timp ce Marea Britanie se angaja să apere doar independența Poloniei și României, URSS ar fi trebuit să apere pe lângă aceste țări și Statele Baltice. Acest lucru este semnalat și de F.D. Volkov, care a caracterizat propunerea guvernului britanic ca având un caracter provocator [14]. Kremlinul nu dorea să se implice doar la nivel declarativ și în răspunsul său, de la 17 aprilie, solicita ca Marea Britanie, Franța și URSS

să încheie un pact tripartit de asistență mutuală și o convenție militară. De asemenea, să acorde garanții tuturor statelor dintre Marea Baltică și Marea Neagră, învecinate cu Uniunea Sovietică. Această propunere a fost adusă de Halifax la cunoștința guvernului englez în ședința din 19 aprilie. Guvernul britanic a aprobat propunerea ministrului de externe ca problema răspunsului ce urma să fie trimis guvernului sovietic să fie analizată de către Comitetul de Politică Externă [15]. Elisabeth Barker consideră că propunerea sovietică a fost determinată de dorința lui Stalin de a evita războiul cu orice preț [16]. În timp ce Sovietele din motive de securitate proprie doreau încheierea unei alianțe cu Marea Britanie, Londra dorea doar să aibă URSS de partea sa, eschivându-se de a se angaja efectiv într-o alianță cu Moscova.

Pentru a cunoaște ce atitudine urma să ia în cazul tratatelor diplomatice care au demarat între Anglia, Franța și URSS, guvernul englez a solicitat opinia statelor vecine Uniunii Sovietice. În acest sens, cu prilejul vizitei sale la Londra între 24 și 25 aprilie Grigore Gafencu, ministrul de externe român, a discutat pe larg cu Halifax despre tratativele anglo-franco-sovietice. Edward Halifax i-a explicat că guvernul englez a fost nevoit să înceapă tratative cu guvernul sovietic, deoarece el era conștient de faptul că, în caz de dificultăți, România și Polonia ar avea nevoie de ajutorul sovietic. Apoi, el l-a informat pe G.Gafencu despre propunerea sovietică din 17 aprilie, adăugând că guvernul englez nu va accepta această propunere, pentru a nu pune în dificultate Polonia și România și va cere guvernului sovietic să reconsidere această propunere [17]. Gafencu i-a argumentat ministrului de externe britanic poziția română față de negocierile tripartite. Conform acesteia, guvernul român evita să se sprijine pe un vecin puternic împotriva altui vecin, lucrul cel mai important pentru el fiind „asigurarea unui echilibru în Europa” [18]. De asemenea, guvernul român avea mari dubii față de dorința Moscovei de a apăra pacea. De aceea, România nu dorea să aibă o alianță cu Rusia Sovietică împotriva Germaniei, în orice caz, ministrul român nu excludea acceptarea ajutorului sovietic în caz de război [19]. Astfel, România și-a exprimat rezervele față de o eventuală participare sovietică la crearea unui sistem de securitate colectivă, dar în caz de război totuși accepta ajutorul sovietic.

După trei săptămâni de consultări, la 8 mai, guvernul britanic trimitea răspunsul său la propunerea guvernului sovietic din 17 aprilie 1939. Aceasta, în linii generale, repeta propunerea britanică din 14 aprilie ca URSS să acorde garanții unilaterale Poloniei și României. A doua zi, într-o vizită la Halifax, Tilea se interesa cum evoluau negocierile cu Rusia Sovietică. Lordul Halifax l-a informat că guvernul englez continua să ceară de la guvernul sovietic o declarație unilaterală. De asemenea, i-a comunicat că a avut o întrevedere cu Maiski, care i-a arătat că Uniunea Sovietică se temea să nu fie amestecată singură în conflictul cu Germania. Diplomatul român i-a spus, la rândul său, șefului diplomației engleze că și el l-a văzut pe Ivan Maiski, care l-a întrebat dacă guvernul român se opunea la o alianță tripartită, întrebare la care el a răspuns că România nu avea a se amesteca în acea chestiune, nefiind de competența ei. El nu i-a spus însă șefului Foreign Office-ului că diplomatul sovietic i-a sugerat că britanicii motivau refuzul de a încheia o alianță cu sovieticii pentru că guvernele de la București și Varșovia s-ar fi opus acesteia [20]. Informând, la 13 mai, guvernul român că tratativele Angliei și Franței cu URSS decurgeau foarte greu, Tilea arăta că a aflat de la Maiski că nu se va accepta propunerea engleză, ci se va stărui pentru alianță [21]. La 19 mai, guvernul britanic l-a însărcinat pe Reginald Hoare, ministrul britanic în România, să solicite opinia guvernului român față de negocierile tripartite. Hoare a făcut acest demers pe lângă guvernul român a doua zi la 20 mai, remițându-i lui Gafencu un memoriu. După ce se făcea o mică descriere a negocierilor dintre guvernele de la Londra și Moscova, guvernul britanic se declara bucuros să afle, cât mai repede posibil, care ar fi reacția guvernului de la București în situația creată [22]. Ministrul de externe englez a primit răspunsul guvernului român de la secretarul Ministerului Afacerilor Străine, Alexandru Cretzianu. Acesta a precizat că România nu dorea să stea în calea puterilor occidentale în negocierile lor cu Uniunea Sovietică și, de asemenea, nu dorea să fie menționat numele României în cadrul acestor negocieri [23]. Potrivit instrucțiunilor primite de la Gafencu, Cretzianu i-a arătat că România nu voia să ia parte la nici un sistem care implica ajutor de la Uniunea Sovietică și că guvernul român putea accepta asistența sovietică în cazul unui război, dar refuza să facă astfel de aranjamente în timp de pace. Halifax a acceptat argumentele guvernului român și a promis că nu va fi menționat numele României în tratativele cu sovieticii și de asemenea va insista ca URSS să acorde ajutor victimei agresiunii doar dacă acest ajutor va fi solicitat de țara atacată [24]. Astfel, guvernul român deși a precizat că nu dorea să se implice în negocierile ce se desfășurau între marile puteri, totuși prin poziția luată dădea de înțeles guvernului englez că România era cointereseată în crearea unui sistem de securitate colectivă chiar și cu o participare sovietică.

La 24 mai, ministrul de externe britanic i-a dat instrucțiuni lui Hoare să-i comunice lui Gafencu că guvernul englez va ține cont de poziția guvernului român și că o cooperare efectivă împotriva agresiunii în Europa trebuia legată de un sistem de garanții mutuale între guvernele britanic, francez și sovietic, în conformitate cu principiile Ligii Națiunilor. Halifax era convins că aceasta putea fi făcut fără a expune România la dificultățile asupra cărora i-a atras atenția guvernul român. Șeful diplomației britanice l-a mai informat pe R.Hoare că guvernul britanic va supune foarte curând guvernului sovietic schița unei formule, care va traduce în viață principiile indicate mai sus, și că această formulă îi va fi telegrafiată, simultan, pentru a o comunica guvernului de la București [25]. Într-adevăr, la 27 mai, Seeds a înmănat guvernului sovietic noile propuneri engleze. Acestea prevedeau că Anglia, Franța și URSS, acționând în conformitate cu principiile Ligii Națiunilor, își vor acorda reciproc ajutor. Aceasta se va întâmpla dacă una dintre ele era obiectul unei agresiuni comise de o putere europeană sau era antrenată în acțiuni militare, ca urmare a garanțiilor acordate vreunui stat european [26]. Dar guvernul sovietic n-a acceptat aceste propuneri, considerându-le neconvenabile, el dorea în continuare semnarea unui pact tripartit și a unei convenții militare.

În ceea ce privește poziția română, la 1 iunie Tilea într-o convorbire cu directorul politic al Foreign office-ului, Orme Sargent, i-a cerut ca România să nu fie menționată cu numele în pactul anglo-franco-sovietic și să se precizeze că ajutorul sovietic se va da numai la cererea expresă a guvernului de la București. O.Sargent i-a declarat că a luat notă de aceasta și a promis să-i comunice ministrului român orice schimbare în acea chestiune, înainte ca guvernele englez și francez să-și dea asentimentul pentru semnarea unui acord cu sovieticii [27]. Această doleanță a guvernului român este explicată de faptul că deși, oficial, existau relații diplomatice între URSS și România, hotarul estic al României nu era recunoscut de sovietici, de aceea România nu dorea să fie garantată de Uniunea Sovietică. Guvernul de la București bănuia și, probabil avea dreptate, că sovieticii urmau să garanteze doar independența și nu integritatea statului român, astfel, în acest caz, apărea pericolul ocupării sovietice a Basarabiei de către armata sovietică.

La 2 iunie, guvernul sovietic a înmănat ambasadorilor britanic și francez la Moscova proiectul sovietic al tratatului de asistență mutuală, care prevedea că Franța, Anglia și Uniunea Sovietică își vor acorda reciproc ajutor imediat, dacă vreuna din părți va fi antrenată în acțiuni militare cu o putere europeană, în următoarele cazuri: a) dacă agresiunea acelei puteri a fost comisă împotriva uneia din cele trei țări; b) dacă agresiunea a fost comisă împotriva Belgiei, Greciei, Turciei, României, Poloniei, Letoniei, Estoniei și Finlandei; c) dacă unul din cele trei state a acordat ajutor unei puteri europene, care a solicitat acel ajutor pentru a se opune violării neutralității ei [28]. Propunerea sovietică repeta, în mare parte, conținutul propunerilor engleze din 27 mai, doar că specifica țările care trebuiau să primească asistență în cazul unei agresiuni, fapt cu care nu era de acord guvernul român.

La 13 iunie, V.Tilea informa guvernul român că Halifax i-a spus că se convenise deja ca România și Polonia să nu fie numite în pactul tripartit [29]. Această informație a lordului Halifax era falsă, deoarece guvernul sovietic n-a fost de acord cu cererea guvernului englez ca statele garantate să nu fie specificate nominal în textul pactului. Deoarece guvernul englez a continuat să insiste, aducând diferite argumente, în sprijinul cererii sale, guvernul sovietic a propus, la 16 iunie, să se renunțe la garantarea anumitelor țări europene și să se semneze numai un pact tripartit de asistență mutuală între Marea Britanie, Franța și URSS [30]. Guvernul britanic a respins însă această propunere și a revenit la formula pactului tripartit, însoțit de garanții date altor țări. În cele din urmă, s-a căzut de acord, la propunerea făcută, la 21 iunie, de ambasadorul francez, ca lista țărilor garantate să fie inclusă într-un protocol secret, anexat la pact. Guvernul sovietic a refuzat însă să accepte includerea Olandei și Elveției în lista secretă. Totodată, el a propus ca agresiunea indirectă să fie definită ca „o lovitură de stat internă sau o schimbare de politică în interesul agresorului” [31]. Intenția sovietică de specificare a statelor care urmau să primească asistență creează impresia că guvernul sovietic special căuta sau crea noi impedimente în crearea unui sistem de securitate colectivă. De asemenea, sovieticii erau interesați doar în semnarea unui pact tripartit de asistență mutuală, pentru a nu se confrunta singuri cu o eventuală agresiune germană.

Tergiversarea tratatelor anglo-franco-sovietice începuse să indisponă foarte mult cercurile politice londoneze, după cum informa, la 7 iulie, Tilea guvernul român. Știrile care circulau acuzau fie pe englezi, fie pe sovietici, de nesinceritate în purtarea negocierilor. Chestiunea esențială era aceea a încheierii unui pact de asistență mutuală tripartit, garantând opt țări, cinci solicitate de Anglia și Franța – Belgia, Polonia, România, Turcia și Grecia – și cele trei State Baltice cerute de URSS. După încheierea unui asemenea acord, britanicii

au cerut garanții și pentru Olanda, Elveția și Luxemburg. În schimb, Moscova solicita încheierea unui pact de asistență mutuală cu Polonia și înăsprirea clauzei agresiunii indirecte prin care, de fapt, putea să califice o eventuală schimbare de regim în statele vecine drept agresiune și, prin urmare, avea dreptul de amestec în treburile interne ale acesteia. Această clauză indispucea Foreign Office-ul, deși șeful acestuia se arăta optimist și încrezător în negocierile ulterioare [32]. A doua zi Gafencu îi răspundea lui Tilea că a citit cu interes informațiile cu privire la negocierile tripartite, expunând punctul de vedere al guvernului român că în nici un caz el nu putea fi angajat mai mult decât prin garanția engleză din 13 aprilie și că el considera că clauza agresiunii indirecte ar însemna un drept de imixtiune în treburile interne ale României, pe care el l-ar respinge cu aceeași hotărâre cu care era gata să reziste cu armele la orice agresiune. Grigore Gafencu spera că guvernul britanic va refuza categoric orice clauze de asemenea natură [33]. La 10 iulie, Tilea i-a expus lui Orme Sargent punctul de vedere românesc, conform telegramei lui Gafencu din 8 iulie, și a găsit la el înțelegere deplină, primind, la cererea sa, promisiunea fermă că guvernul englez va ține cont de opinia guvernului român privitoare la agresiunea indirectă [34]. La 20 iulie, V.Tilea a comunicat la București că Halifax, nedorind să accepte o formulare a clauzei agresiunii indirecte propusă de sovietici care indispucea guvernul român, a propus ca acea clauză să fie definită prin „ocupare militară sau trimitere de material de război cu personal tehnic străin” [35]. Guvernul englez a încercat să impună această variantă guvernului sovietic, dar fără succes, pentru că sovieticii, fiind preocupați numai de securitatea statului lor doreau să prevină o eventuală agresiune germană pe teritoriu străin, și nu pe cel sovietic.

Șeful diplomației române interesându-se la ce formulă de acord anglo-franco-sovietic s-a ajuns, îi dădea, la 27 iulie, dispoziții ministrului român la Londra în acest sens. De asemenea, el îi făcea cunoscut lui Tilea că a primit o informație precum că ar fi vorba de un protocol secret, care ar prevedea agresiunea indirectă pentru Polonia și România. G.Gafencu și-a exprimat, totodată, speranța că informația nu corespundea realității, dat fiind faptul că guvernul român arătase din timp, precis și categoric, că nu putea accepta o asemenea clauză [36]. La 29 iulie, V.Tilea a raportat că acordul anglo-franco-sovietic s-a realizat asupra a șapte din cele opt puncte, ultimul fiind clauza agresiunii indirecte, asupra căruia englezii nu voiau să cedeze [37]. De asemenea, în convorbirea pe care o avea la 3 august cu Viorel Tilea, Edward Halifax îl informa că principala dificultate a guvernului englez în negocierile tripartite era aceea de a găsi o definiție a agresiunii indirecte care să satisfacă cerințele tuturor celor interesați, fără a deschide ușa pentru încălcarea independenței a terțe state [38]. Abia la 17 august, E.Halifax i-a trimis lui W.Seeds o telegramă conținând patru formule alternative ale agresiunii indirecte și autorizându-l pe ambasadorul englez să reia discuțiile politice cu guvernul sovietic. Seeds a raportat însă că el și colegul său francez propuneau să aștepte reînceperea tratatelor militare, înainte de a-l aborda pe Molotov pe liniile indicate în telegramă [39]. Pregătirile pentru tratativele militare începuseră la sfârșitul lui iulie 1939, la 31 iulie era anunțată componența misiunii militare engleze, iar în primele zile ale lunii august a sosit la Londra delegația franceză. Cele două delegații au părăsit Londra la 5 august, plecând cu un vapor de pasageri spre Moscova, unde au ajuns abia la 11 august, a doua zi începând tratativele militare. Referindu-se la plecarea misiunii militare engleze la Moscova, Halifax i-a spus lui Tilea că acest pas, de care el nu era încântat, era făcut în speranța calmării suspiciunilor pe care părea să le aibă guvernul sovietic în legătură cu intențiile guvernului englez [40]. Astfel, până la urmă s-a ajuns la ceea ce doreau sovieticii de la început, și anume, tratative militare tripartite cu semnarea eventuală a unei convenții militare.

Tratatativele militare dintre URSS, Marea Britanie și Franța din august 1939 de la Moscova au pus problema trecerii armatelor sovietice prin România și Polonia. Șeful delegației sovietice, Vorosilov, a declarat în cadrul negocierilor de la Moscova că trecerea trupelor sovietice pe teritoriul polonez și prin România era condiția preliminară a negocierilor, iar dacă ea nu se rezolva pozitiv, el considera tratativele inutile. Era însă cunoscut tuturor părților implicate în tratative că atât Polonia, cât și România se opuneau acestui fapt. Pe lângă acestea, neîncrederea reciprocă dintre puterile occidentale și URSS, eschivarea anglo-francezilor de a se angaja mai complet și mai rapid în această acțiune cu forțele lor militare, ca și dificultățile de natură juridică sau procedurală, au creat, desigur, impedimente care au încetinit mersul tratatelor. Delegația sovietică însă a transformat aceste piedici și mai ales rezervele guvernului român și polonez în obstacole insurmontabile. Astfel, tratativele militare de la Moscova s-au încheiat printr-un eșec, din cauza că misiunile militare engleză și franceză n-au putut da un răspuns afirmativ la întrebarea pusă de Vorosilov, dacă li se va permite trupelor sovietice să treacă pe teritoriile polonez și român pentru a lua contact cu inamicul [41]. Emisarii britanic și francez au afirmat că nu trebuia uitat faptul că Polonia și România erau state suverane, drept care era necesar

ca Uniunea Sovietică să se adreseze direct guvernelor de la Varșovia și București. Mareșalul Voroșilov a răspuns ca Rusia Sovietică nu pune în discuție suveranitatea Poloniei și României, ci, dimpotrivă, tocmai pentru că știa acest fapt indiscutabil, a rugat misiunile militare occidentale să precizeze dacă forțele armate sovietice vor fi autorizate să traverseze teritoriul polonez și român în cazul unei agresiuni împotriva Marii Britanii și Franței sau împotriva Poloniei și României. Este de remarcă, în legătură cu aceasta, că dacă Halifax, urmându-l pe Bonnet, i-a cerut ministrului de externe polonez să-și dea consimțământul la trecerea trupelor sovietice pe teritoriul polon, el n-a făcut un demers similar pe lângă Gafencu. La 17 august, viconte Halifax i-a telegrafiat lui Le Rougetel, însărcinată cu afaceri englez la București și i-a comunicat că el nu intenționa să abordeze deocamdată guvernul român, așa cum abordase guvernul polonez, în chestiunea trecerii trupelor sovietice [42]. Guvernul de la Londra, într-adevăr, nu a făcut nici un demers la București în problema trecerii trupelor sovietice pe teritoriul României. În acest sens, ministrul de externe român menționa: „În ceea ce privește România, ea n-a fost amestecată în ultima fază a dramei. Puterile occidentale nu o informaseră despre ultimele negocieri; nu i-a fost comunicată întrebarea pusă de mareșalul Voroșilov. Guvernul român n-a fost sesizat de nici o cerere și n-a avut de luat nici o hotărâre” [43].

Este adevărat că guvernele Poloniei și României s-au opus trecerii trupelor sovietice pe teritoriul lor, dar din unghiuri și de pe poziții diferite. Astfel, guvernul de la București aprecia că, în condițiile în care guvernul sovietic nu recunoștea *de iure* granița estică existentă între cele două țări, o acceptare a intervenției trupelor sovietice fără nici o garanție asupra statutului teritorial existent era nu numai inacceptabilă, ci și imposibilă. În acest context, regele Carol al II-lea declara, la 14 august, într-o discuție cu președintele turc, İsmet İnönü, că nu dorește semnarea unui pact de asistență mutuală cu Moscova, pentru că ar putea provoca Germania și nu crede că Uniunea Sovietică ar recunoaște suveranitatea României asupra Basarabiei [44]. Guvernul român nu putea să consimtă la trecerea armatei ruse pe teritoriul său decât după ce se încheia acordul politic anglo-franco-sovietic, deoarece numai atunci putea să conteze pe protecția marilor aliați deja uniți în cadrul unei coaliții puternice. Recunoscând această posibilitate, Grigore Gafencu dădea dreptate ministrului de externe francez, care observa că „îndată ce între Occident și URSS s-ar fi încheiat un acord real care să constituie o garanție efectivă, România n-ar mai avea motive să se țină la distanță și deci rezervele române ar cădea de la sine” [45]. Dar nici anglo-francezii, nici sovieticii n-au încercat să exploateze aceste posibilități pe care le oferea înclinația României de a primi ajutor militar de la alianța ce se pregătea.

Având în vedere că nu s-a ajuns la nici o înțelegere, la 17 august tratativele au fost întrerupte, rămânând a fi reluate la 21 august 1939. Deoarece nici în acea zi delegațiile britanică și franceză nu aveau răspunsul la problema trecerii trupelor sovietice pe teritoriile Poloniei și României, Voroșilov a comunicat că tratativele sunt suspendate pe o perioadă mai îndelungată, membrii misiunii sovietice urmând să participe la manevrele militare de toamnă [46]. Reluarea tratatelor militare tripartite nu a mai avut loc pentru că Moscova și-a schimbat orientarea politică, marcând prin aceasta eșecul negocierilor anglo-franco-sovietice din primăvara și vara lui 1939. Este interesant că la 27 august 1939, șeful misiunii militare sovietice, în interviul acordat ziarului „Izvestia”, a dat următorul răspuns referitor la divergențele ce au determinat eșuarea tratatelor tripartite: „Misiunea militară sovietică estimează că URSS, neavând frontiere comune cu agresorul nu poate veni în ajutorul Franței, Angliei și Poloniei decât cu condiția că trupele sale să fie autorizate să treacă prin teritoriul polonez, deoarece nu există nici o altă cale pentru trupele sovietice de a intra în contact cu trupele agresorului. La fel cum nici trupele britanice și americane nu ar fi putut, în timpul ultimului război mondial, să coopereze cu forțele armate ale Franței dacă nu ar fi avut posibilitatea de a opera pe teritoriul francez, de asemenea, forțele armate sovietice nu ar putea coopera cu forțele armate ale Franței și Angliei fără să fie autorizate să pătrundă pe teritoriul polonez. În pofida justeții acestei poziții, misiunile militare engleză și franceză nu au fost de acord în aceasta cu misiunea sovietică și guvernul polonez a declarat deschis că el nu are nevoie de sprijinul militar al URSS și că nu-l va accepta. Această circumstanță a făcut imposibilă cooperarea dintre Uniunea Sovietică și aceste țări. Aceasta este baza divergențelor. Pentru aceasta negocierile au fost întrerupte [47]. Voroșilov nici măcar nu menționează România, probabil sovieticii erau la curent că guvernul român era dispus în caz de necesitate să accepte asistența sovietică.

În concluzie, putem afirma că tratativele au început la inițiativa Marii Britanii care dorea să asocieze și Uniunea Sovietică la garanțiile anglo-franceze acordate României și Poloniei. URSS a fost receptivă la inițiativa britanică și dorea să ajute România, pentru că nu dorea ca Germania să atace URSS de pe teritoriu românesc sau în alianță cu România. Dar fiind preocupată, în primul rând, de propria securitate, Moscova dorea

semnarea unui pact tripartit de alianță și a unei convenții militare. Guvernul englez nu intenționa însă să se angajeze într-o alianță cu guvernul sovietic dorind doar ca URSS să acorde garanții unilaterale României și Poloniei, eschivându-se permanent de la orice acțiuni ce ar fi dus la o alianță anglo-sovietică. Cu toate acestea, sovieticii au reușit să aducă la masa tratatelor puterile occidentale în privința semnării unei convenții militare. Dar fiind preocupată excesiv de securitatea sa, URSS dorea să preîntâmpine o eventuală agresiune germană chiar pe teritoriul străin. În acest sens, de la începutul negocierilor, delegația sovietică a cerut dreptul de trecere a armatei sovietice prin teritoriul românesc și polonez. Această cerere nu a putut fi satisfăcută, lovindu-se de refuzul categoric polonez și de rezervele românești. România era pentru crearea unui sistem de securitate colectivă, dar fără ca URSS să fie implicată. Oricum, în ultimă instanță, guvernul român era dispus să accepte o eventuală asistență sovietică. Cu toate acestea, refuzul polon și român de a permite tranzitul trupelor sovietice a servit drept pretext oficial pentru eșecul negocierilor anglo-franco-sovietice. Deși încercarea de a crea un sistem de securitate colectivă nu a fost încununată de succes, locul statului român în cadrul acestui proces a fost însemnat. Rolul activ pe care l-a jucat diplomația românească în cadrul tratatelor a determinat creșterea considerabilă a prestigiului acestei țări pe arena internațională interbelică. De asemenea, poziția guvernului român a contat pentru diplomația engleză, în cadrul negocierilor tripartite, Londra străduindu-se să apere interesele țărilor mai mici, chiar și cu prețul eșecului tratatelor.

Referințe:

1. Fontaine André. Istoria războiului rece. Vol.I. - București: Editura Militară, 1992, p.135; Taylor A.J.P. Originile celui de-al doilea război mondial. - Iași: Polirom, 1999, p.157.
2. Taylor A.J.P. Op. cit., p.178.
3. Liddell Hart. Istoria celui de-al doilea război mondial. Vol.I. - București: Orizonturi și Lider, p.21.
4. Medlicott W.N. Contemporary England. - London, 1967, p.408.
5. Barker Elisabeth. British Policy in South-East Europe in the Second World War. - Bristol, 1976, p.5.
6. Quinlan Paul D. Ciocnire deasupra României. Politica anglo-americană față de România, 1938-1947. - Iași: Fundația Culturală Română, 1995, p.45.
7. Čikvaizde A.D. Anglijskij kabinet nakanune vtoroj mirovoj vojny. - Tbilisi: Micnereba, 1976, p.157; Živkova Lûdmila. Anglo-tureckie otnošenja. 1933-1939. - Moskva: Progress, 1975, p.102.
8. Čikvaizde A.D. Op.cit., p.130; Ryžikov V.A. Zigzaghi diplomatii Londra. - Moskva: Meždunarodnye Otnošenja, Moskva, 1973, p.106.
9. Lebedev N.I. SSSR v mirovoj politike, 1917-1982. - Moskva: Institut Meždunarodnyh Otnošenij, 1958, p.94.
10. Ibidem, p.95.
11. Iazikova A. Rumynia nakanune vtoroj mirovoj vojny, 1934-1939. - Moskva: Akademia Nauk SSSR, 1963, p.265.
12. Documents on British Foreign Policy (DBFP), Third Series, vol. V. - London, 1952, p. 202.
13. Ibidem, p.205-206; Dokumenty i materialy kanuna vtoroj mirovoi vojny, 1937-1939. Vol.II. - Moskva: Politiceskaia Literatura, 1981, p.71.
14. Volkov F. D. SSSR-Anglia. - Moskva: Meždunarodnye Otnošenja, 1964, p.250.
15. Arhivele Naționale Istorice Centrale ale României (ANICR), fond microfilme Anglia, rola nr.6, c.314.
16. Barker Elisabeth. Op. cit., p.20.
17. DBFP, Third Series. Vol.V, p.313.
18. Ibidem.
19. Ibidem.
20. ADMAER, fond 71/Anglia, vol. 10, f. 282-283.
21. Ibidem, f. 289.
22. Ibidem, fond 71/România, vol. 503, f. 141-142; DBFP, Third Series. Vol.V, p.597-598.
23. DBFP, Third Series. Vol.V, p.658-659.
24. ADMAER, fond 71/URSS. Vol.86, f.345-346.
25. DBFP, Third Series. Vol.V, p.670.
26. Ibidem, p.701-702; Dokumenty i materialy kanuna vtoroj mirovoi vojny, 1937-1939. Vol.II, p.104-105.
27. ADMAER, fond 71/România, vol. 504/1939, f. 54-55; DBFP, Third Series. Vol.V, p.746.
28. DBFP, Third Series. Vol.V, p.743-746; Dokumenty i materialy kanuna vtoroj mirovoj vojny, 1937-1939. Vol.II, p.113-115.
29. ADMAER, fond 71/România. Vol.504/1939, f. 48-49.
30. Dokumenty i materialy kanuna vtoroj mirovoj vojny, 1937-1939. Vol.II, p.122-123.
31. ANICR, fond Microfilme Anglia, rola nr.7, c.4-6.

32. ADMAER, fond 71/Anglia. Vol.40/1937-1939, f.286.
33. Ibidem, fond 71/România. Vol.504/1939, f.27.
34. Ibidem, fond 71/Anglia. Vol.40/1937-1939, f.279.
35. Ibidem, f.284-285.
36. Ibidem, fond 71/România. Vol.504/1939, f.17-18.
37. Ibidem, fond 71/Anglia. Vol.40/1939, f.290-291.
38. DBFP, Third Series. Vol.VI. - London, 1953, p.582-585.
39. ANICR, fond Microfilme Anglia, rola nr.7, c.317-319.
40. Ibidem.
41. ANICR, fond Microfilme Anglia, rola nr.7, c.317-319.
42. DBFP, Third Series. Vol.VII. - London, 1954, p.42.
43. Gafencu Grigore. Ultimele zile ale Europei. - București: Editura Militară, 1992, p.221.
44. ADMAER, fond 71/România. Vol.8, f.482-496.
45. Gafencu Grigore. Op. cit., p.156.
46. Gilbert Bentley B. Britain since 1918. - New York, 1968, p.116.
47. România în jocul marilor puteri, 1939-1940. - București: Cartea Veche, 2003, p.180-181.

Prezentat la 02.05.2007